

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.30>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОКУРОРОМ ДОПУСТИМОСТІ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ В ПОРЯДКУ НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Тішин М.В.,
*аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
Інституту права,
Львівський державний університет внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1607-1829>*

Тішин М.В. Забезпечення прокурором допустимості фактичних даних в порядку надання міжнародної правової допомоги.

У статті розглянуто повноваження прокурора щодо забезпечення допустимості фактичних даних в порядку надання міжнародної правової допомоги. Ці повноваження охарактеризовано з урахуванням загальних та додаткових критеріїв допустимості доказів, які збираються в порядку надання міжнародної правової допомоги. Розглянуто питання оцінки допустимості фактичних даних, отриманих в результаті виконання запиту запитуваною державою.

Аргументовано, що забезпечення прокурором допустимості фактичних даних в порядку надання міжнародної правової допомоги (коли запитуючою державою є Україна) полягає у забезпеченні дотримання загальних та додаткових критеріїв допустимості доказів у процесі підготовки запиту та після отримання відповіді на запит.

У процесі підготовки запиту це: перевірка повноважень суб'єкта підготовки запиту; перевірка змісту, форми та додатків до запиту; ідентифікація правильності визначення у запиті процесуальних дій, які мають бути проведені в межах запиту; погодження запиту. Після отримання відповіді на запит це: оцінка дотримання процедури міжнародних зносин; оцінка, хто компетентним органом виконання запиту; оцінка, чи матеріали отримані від запитуваної держави підготовлені офіційною особою компетентного органу запитуючої сторони або запитуваної сторони і скріплені гербовою печаткою компетентного органу; оцінка за наявних можливостей дотримання процедури, передбаченою законодавством запитуваної держави; оцінка дотримання засад справедливого судочинства, прав людини і основоположні свободи, з урахуванням у тому числі і міжнародних звітів щодо стану прав людини у запитуваній державі; перевірка, чи використовуються докази саме у тому кримінальному провадженні, якого стосувався запит, а якщо ні – то чи запитуваною стороною погоджено використання цих доказів і у якому обсязі.

Ключові слова: прокурор, фактичні дані, доказ, допустимість доказів, міжнародне співробітництво, кримінальне провадження, міжнародна правова допомога, запит, перевірка та оцінка доказів.

Tishyn M.V. Ensuring by the prosecutor the admissibility of factual data in the order of providing international legal assistance

The article examines the powers of the prosecutor to ensure the admissibility of factual data in the order of providing international legal assistance. These powers are characterized taking into account the general and additional criteria for the admissibility of evidence, which are collected in the order of providing international legal assistance. The issue of assessing the admissibility of actual data obtained as a result of the request by the requested state was considered.

It is argued that ensuring the admissibility of factual data by the prosecutor in the procedure for providing international legal assistance (when the requesting state is Ukraine) consists in ensuring compliance with general and additional criteria for the admissibility of evidence in the process of preparing the request and after receiving a response to the request.

In the process of preparing a request, these are: checking the authority of the subject of preparing the request; checking the content, form and attachments to the request; identification of the correctness

of the definition in the request of the procedural actions that must be carried out within the limits of the request; approval of the request. After receiving a response to the request, it is: assessment of compliance with the international cooperation procedure; assessment of who is the competent authority for the execution of the request; assessment of whether the materials received from the requested state were prepared by an official of the competent body of the requesting party or the requested party and sealed with the seal of the competent body; assessment of the available possibilities of compliance with the procedure provided for by the legislation of the requested state; assessment of compliance with the principles of fair justice, human rights and fundamental freedoms, including international reports on the state of human rights in the requested state; checking whether the evidence is used in exactly the criminal proceedings to which the request relates, and if not, whether the requested party has agreed to the use of this evidence and to what extent.

Key words: prosecutor, factual data, evidence, admissibility of evidence, international cooperation, criminal proceedings, international legal assistance, request, examining and evaluating evidence.

Постановка проблеми. Міжнародна правова допомога у КПК України визначена як проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою (ст. 541), утім, у аспекті доказування має значення та частина міжнародної правової допомоги, яка спрямована на збирання та перевірку доказів у провадженнях, які мають транснаціональний елемент. Саме у такому аспекті і слід розглядати повноваження прокурора щодо забезпечення допустимості фактичних даних.

Стан опрацювання проблеми. Питання доказування в порядку надання міжнародної правової допомоги у тих чи інших аспектах досліджені А.Б. Антонюк, Н.М. Ахтирською, Т.С. Гавриш, В.В. Зуєвим, С.О. Ковальчуком, А.В. Підгородинською, М.І. Пашковським, А.С. Сизоненком, М.І. Смирновим, Ю.М. Чорноус та ін., утім, аспект забезпечення прокурором допустимості фактичних даних в порядку надання міжнародної правової допомоги спеціально не досліджувався.

Метою цієї статті є виокремлення специфіки повноважень прокурора щодо забезпечення фактичних даних в порядку надання міжнародної правової допомоги.

Виклад основного матеріалу. Повноваження прокурора, які стосуються до забезпечення допустимості фактичних даних в порядку надання міжнародної правової допомоги, доречно охарактеризувати за такими змістовними блоками: 1) за критеріями допустимості доказів; 2) за елементами процесу доказування (у його нормативному визначенні) – з урахуванням специфіки міжнародної правової допомоги.

За критеріями допустимості доказів проблематика має подвійне змістовне навантаження, адже, з одного боку, є загальні норми щодо допустимості доказів у ст.ст. 86, 87 КПК України, з іншого боку – додаткові норми щодо допустимості даних, отриманих у результаті міжнародної правової допомоги, у ст. 550, 553 КПК України. Тобто йдеться про загальні та додаткові правила допустимості доказів. Отже, належного суб'єкта збирання доказів слід розглядати у широкому розумінні, тобто як осіб, уповноважених на складання запиту про міжнародну правову допомогу. На стадії досудового розслідування запит про міжнародну правову допомогу погоджується у письмовій формі прокурором, який здійснює нагляд за дотриманням законів при проведенні досудового розслідування (ч. 6 ст. 552 КПК України). Відмітимо, що, зважаючи на важливість цього напрямку діяльності прокуратури, п. 9.14. Наказу Генерального прокурора «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва» від 12.09.2023 № 258 [1] зобов'язує керівників обласних, окружних прокуратур при здійсненні нагляду за додержанням органами досудового розслідування України вимог статей 552, 600 КПК України щодо порядку підготовки запиту про міжнародну правову допомогу та передання кримінального провадження особливу увагу звертати на відповідність змісту та форми запиту, додатків до нього положенням міжнародних договорів, у тому числі заявам чи застереженням запитуваної держави.

Належний спосіб збирання доказів є специфічним в силу потреби отримання доказів поза межами території України, а отже, полягатиме у правильному визначенні у запиті процесуальних дій, які мають бути проведені в межах запиту. Належний порядок проведення дії, який визначений КПК України, та фіксування у випадку отримання доказів поза межами території України має розглядатися найперше як дотримання вимог до змісту, форми, додатків до запиту та порядку його скерування до компетентних органів іноземної держави (порядку зносин).

Інші питання оцінки допустимості виникають при оцінці вже отриманих фактичних даних в результаті виконання запиту запитуваною державою. Норми КПК України у цьому питанні можна систематизувати так:

- документи, які направляються у зв'язку із запитом про міжнародне співробітництво, якщо їх складено, засвідчено у відповідній формі офіційною особою компетентного органу запитуючої сторони або запитуваної сторони і скріплено гербовою печаткою компетентного органу, приймаються на території України без додаткового засвідчення (легалізації) у разі, якщо це передбачено міжнародним договором України;

- відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави та за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави, не потребують легалізації і визнаються судом допустимими, якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи;

- відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, не можуть визнаватися судом допустимими, якщо запит компетентного органу України був переданий запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого КПК України або міжнародним договором України;

- докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, можуть бути використані лише у кримінальному провадженні, якого стосувався запит, крім випадків, коли досягнуто домовленості про інше із запитуваною стороною.

І.О. Завидняк наводить приклади випадків, коли фактичні дані, отримані в процесі виконання запиту не визнаються допустимими доказами: 1) фактичні дані отримані особою, яка відповідно до кримінального процесуального законодавства запитуваної Сторони не є компетентною здійснювати кримінальне провадження; 2) фактичні дані отримані з порушенням прав особи, яка брала участь у проведенні процесуальної дії; 3) достовірність фактичних даних викликає сумніви, які не можуть бути усунуті в подальшому провадженні по справі (наприклад, невідоме їх джерело; вони формалізовані в таких документах, що не мають аналогів у кримінальному процесуальному законодавстві України тощо); 4) фактичні дані отримані в результаті слідчої або судової дії, проведеної із суттєвим порушенням вимог процесуального закону запитуваної Сторони; 5) фактичні дані отримані з порушенням встановленого міжнародним договором порядку зносин; 6) фактичні дані отримані від осіб, яких примушували свідчити, незважаючи на встановлені щодо до них імунітети; 7) запит про надання правової допомоги не відповідає вимогам міжнародних договорів щодо його форми та змісту, а також вимогам національного законодавства [2, с. 333].

При оцінці вже отриманих фактичних даних в результаті виконання запиту запитуваною державою виникають деякі питання, які слід розглянути детальніше.

Прийняття документів без додатково засвідчення (легалізації) передбачено, зокрема, ст. 17 Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах [3]: докази або документи, що надсилаються на виконання цієї Конвенції, встановлення автентичності не потребують. Але це лише формальний аспект, адже докази мають бути оцінені за критерієм допустимості, що ускладнено у тому сенсі, що як правило, запит виконується за правилами кримінального процесуального законодавства запитуваної держави, яке може відрізнитися (і, як правило, відрізняється) від українського.

Оцінка дотримання процедури, передбаченою законодавством запитуваної держави, не є простою, адже прокурор не має належних знань про цю процедуру. Як видається, саме виходячи з цієї обставини КПК України прописує необхідність дотримання засад справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи. Відмітимо, що у доктрині є протилежні позиції стосовно ситуацій, коли було істотно порушено законодавство запитуваної держави: недопустимість доказів [2, с. 333] та неможливість повністю погодитися з позицією про недопустимість доказів, якщо при їх збиранні були порушені положення КПК тієї держави, де виконувалося доручення [4], адже правила про допустимість направлені на забезпечення а) достовірності доказів та б) прав особистості, яка притягується до участі в кримінально-процесуальній діяльності чи інтересів якої стосується ця діяльність. У зв'язку з цим норми іноземного чи міжнародного права мають застосовуватися лише до оцінки доказів з точки зору не дотримання правил, що гарантують достовірність доказу, а з позиції дотримання прав особи, яка притягується до участі в кримінальному

процесі [4]. Солідаризуючись з другою думкою, ще раз наголосимо на нормативному аргументі щодо дотримання засад справедливого судочинства, права людини і основоположні свободи, що є серцевиною кримінального процесу будь-якої держави, де діє верховенство права. Утім, прокурор має врахувати посилення на істотні порушення, якщо вказані у матеріалах (тобто про них заявлялося учасником процесуальної дії).

Отже, КПК України встановлює вимогу не тільки дотримання законодавства запитуваної держави, а й дотримання засад справедливого судочинства, прав людини і основоположні свободи. Це доволі широке формулювання, яке потенційно включає в себе усі міжнародні стандарти прав людини у сфері кримінального процесу, які пов'язані з проведенням процесуальних дій, в результаті яких отримуються фактичні дані. Найперше це стосується саме поводження з особою (недопустимість катувань та інших форм жорстокого поводження, повага до привілею проти самовикриття, забезпечення права на захист тощо), але не вичерпується ними. Відмітимо, що саме цей елемент є найскладнішим для забезпечення прокурор допустимості доказів, адже прокурор має верифікувати, по-перше, які саме стандарти мали бути дотримані при виконанні запиту, по-друге, чи були вони дотримані.

Слід звернути увагу і на те, що положення щодо визнання судом допустимими відомостей, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання дій, передбачених у запиті про міжнародне співробітництво, органами іноземної держави та за процедурою, передбаченою законодавством запитуваної держави, є спростовною презумпцією. Вона може бути заперечена, якщо буде встановлено порушення засад справедливого судочинства, прав людини й основоположних свобод. Це має бути доведено учасниками кримінального провадження, які на це посилаються [5, с. 953].

Цікавим у аспекті допустимості доказів є положення ч. 2 ст. 553 КПК України, що відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, не можуть визнаватися судом допустимими, якщо запит компетентного органу України був переданий запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого КПК України або міжнародним договором України. Вказівка на суд тут первинно викликає питання, чи може прокурор-процесуальний керівник оцінювати питання допустимості. Буквальне тлумачення норми не вказує на таку можливість, однак її аналіз у системі інших норм вказує на протилежне. По-перше, ст. 89 КПК України також вказує лише на суд як суб'єкт оцінки доказів, утім, ст. 94 КПК України містить більш широкий перелік, включаючи прокурора. По-друге, ст. 553 КПК України є додатковою, нормою стосовно підстав визнання доказів недопустимими, а не спеціальною нормою стосовно усіх правил оцінки доказів, отриманих в межах міжнародної правової допомоги. Отже, прокурор має повноваження здійснювати оцінки таких доказів за критерієм порядку, тобто оцінювати, чи були дотримані норми КПК України та міжнародних договорів стосовно порядку зносин.

Правило, що докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, можуть бути використані лише у кримінальному провадженні, якого стосувався запит, крім випадків, коли досягнуто домовленості про інше із запитуваною стороною, є проявом правила спеціалізації. Воно закріплено, наприклад, у ст. 18 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [6]: Запитуюча Держава-учасниця не передає і не використовує інформацію або докази, подані запитуваною Державою-учасницею, для здійснення розслідування, кримінального переслідування або судового розгляду, іншого, ніж те, що зазначене у проханні, без попередньої згоди на це запитуваної Держави-учасниці. Ніщо у цьому пункті не перешкоджає запитуючій Державі-учасниці розкривати в ході провадження, що проводилося в ній, ту інформацію або докази, які виправдовують обвинувачуваного. У цьому разі до розкриття інформації чи доказів запитуюча Держава-учасниця повідомляє запитувану Державу-учасницю і, якщо отримано прохання про це, проводить консультації із запитуваною Державою-учасницею. Якщо, у виняткових випадках, завчасне повідомлення неможливе, то запитуюча Держава-учасниця негайно повідомляє про таке розкриття запитувану Державу-учасницю.

Утім, у КПК України не встановлено таке правило сприяння захисту, що викликає питання, оскільки, по-перше, ч. 5 ст. 223 КПК України має таку норму для результатів С(Р)Д, по-друге, Конвенція ратифікована ще у 2004 році. Звісно, що ці правила застосовуються при наданні міжнародного правової допомоги на основі цієї конвенції, утім, воно не прописане як загальне у КПК

України, що ставить під загрозу конвенційне право на захист у частині мати достатні можливості для свого захисту.

У доктрині сформульовано такі пропозиції допустимого використання в національному кримінальному провадженні доказів, отриманих у порядку надання міжнародної правової допомоги: 1) в процесі дотримання порядку, передбаченого міжнародними договорами та КПК України, направлення запитуваної сторони запиту про міжнародну правову допомогу; 2) якщо вони отримані на законних підставах компетентним органом іноземної держави; 3) мають бути засвідчені у відповідній формі офіційною особою компетентного органу запитуваної сторони і скріплені гербовою печаткою компетентного органу; 4) можуть бути використані лише в кримінальному провадженні, якого стосувався запит, крім випадків досягнення запитуваною та запитуючою сторонами інших домовленостей щодо використання таких доказів; 5) якщо під час їх отримання не було порушено засади справедливого судочинства, права людини й основоположні свободи [2, с. 334-335]. Загалом з ними можна погодитись, оскільки вони відображають додаткові критерії допустимості фактичних даних, утім, слід уточнити, що мова має йти не лише про дотримання порядку направлення запиту запитуваної державі, а й отримання від неї відповіді; чи дотримані вимоги міжнародних договорів та КПК України щодо змісту, форми та додатків до запиту та він чи був погоджений прокурором.

Висновки. Забезпечення прокурором допустимості фактичних даних в порядку надання міжнародної правової допомоги (коли запитуючою державою є Україна) полягає у забезпеченні дотримання загальних та додаткових критеріїв допустимості доказів, а саме:

1) у процесі підготовки запиту:

- перевірі повноважень суб'єкта підготовки запиту;
- перевірі змісту, форми та додатків до запиту;
- ідентифікації правильності визначення у запиті процесуальних дій, які мають бути проведні в межах запиту;

- погодженні запиту;

2) після отримання відповіді на запит:

- оцінці дотримання процедури міжнародних зносин;
- оцінці, хто компетентним органом виконання запиту;
- оцінці, чи матеріали отримані від запитуваної держави підготовлені офіційною особою компетентного органу запитуючої сторони або запитуваної сторони і скріплені гербовою печаткою компетентного органу;
- оцінці за наявних можливостей дотримання процедури, передбаченою законодавством запитуваної держави;
- оцінці дотримання засад справедливого судочинства, прав людини і основоположні свободи, з урахуванням у тому числі і міжнародних звітів щодо стану прав людини у запитуваній державі;
- перевірі, чи використовуються докази саме у тому кримінальному провадженні, якого стосувався запит, а якщо ні – то чи запитуваною стороною погоджено використання цих доказів і у якому обсязі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Генерального прокурора «Про організацію роботи органів прокуратури України у сфері міжнародного співробітництва» від 12.09.2023 № 258. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0258905-23#Text> (дата звернення: 08.11.2023).
2. Завидняк І.О. Допустимість доказів, отриманих у процесі надання міжнародної правової допомоги, під час розслідування економічних злочинів транснаціонального характеру. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 8. С. 332–335. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-8/76> (дата звернення: 08.11.2023).
3. Європейська конвенція про взаємну допомогу у кримінальних справах. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_036#Text (дата звернення: 08.11.2023).
4. Пашковський М.І. Особливості доказування у кримінальних справах, пов'язаних з наданням міжнародної правової допомоги: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2003. 21 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/17827/1/Pashkovskyy_2003.pdf (дата звернення: 08.11.2023).

5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов та ін. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.
6. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 08.11.2023).